

ВІДГУК

**офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора
Арістової Ірини Василівни
на дисертацію Клубань Марії Володимирівни
«Адміністративно-правові засади впровадження електронної
освіти в Україні», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 –
адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження обґрунтовується розширеним впливом інформаційної сфери на інші сфери суспільного життя та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які виступають важливими складниками еволюції сучасного суспільства, безпосереднім чинником становлення активного й свідомого громадянина та домінування інформаційних технологій в усіх галузях господарства, політики, освіти і науки тощо. Національною доктриною розвитку освіти визначено необхідність істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти. Усі ці проблеми потребують першочергового розв'язання, а відповідно належного дослідження та пропозицій науковців щодо можливих шляхів вирішення вказаних проблем. Можна стверджувати, що в даний час система освіти України, безперечно, потребує покращення, впровадження новітніх технологій, як педагогічних, так і інформаційних. Цей процес неминучий, а тому слід сприймати його, як невід'ємну складову соціально-економічних і науково-технічних перетворень, що відбуваються у нашому суспільстві. Досягти цього можна передусім шляхом конструктивного впровадження в освітнє середовище сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Актуальність роботи підтверджується і тим, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Закону України «Про освіту», Указу Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти».

Таким чином, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій мають значний потенціал для підвищення ефективності та якості освіти, але цей потенціал може розкритися по-справжньому лише за наявності освітніх ресурсів, які повинні створюватись з урахуванням сучасних можливостей ІКТ щодо компактного зберігання, швидкого пошуку та наочних способів подання навчальної інформації, чіткого закріплення на законодавчому рівні та належної теоретико-методологічної бази, визначення понятійно-категоріального апарату, що й зумовило вибір здобувачем актуальної теми дисертаційного дослідження – «Адміністративно-правові засади впровадження електронної освіти в Україні».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Високий ступінь вірогідності і наукової обґрунтованості переважної кількості результатів дослідження Клубань М.В. забезпечено використанням значного обсягу наукових джерел, нормативно-правових актів, а також належних наукових методів, що дозволило здобувачеві сформулювати перелік важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Структура роботи обумовлена завданнями, що ставить перед собою дисертантка. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного вивчення наукових праць у сфері юриспруденції, чинного національного та зарубіжного законодавства, узагальнення практики їх реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад впровадження електронної освіти в Україні в умовах розбудови інформаційного суспільства, надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо удосконалення впровадження електронної освіти в Україні та національного законодавства у сфері освіти. Для досягнення такої мети було визначено завдання, що в основному коректно ставить перед собою авторка, а також їх вирішує.

Дисертаційне дослідження Клубань М.В. будується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень, що дозволило дисертантці, серед іншого, запропонувати необхідний понятійний інструментарій. Заслуговують на увагу також намагання дисертантки працювати на різних рівнях наукового дослідження – від фундаментального до науково-

прикладного з виходом на конкретні науково-практичні рекомендації. Це значною мірою зумовлено і характером дослідницької бази – здобувач творчо використав знання з наукових праць низки вчених у галузі теорії держави і права, конституційного, інформаційного, адміністративного права, необхідні нормативно-правові акти. Належний ступень наукової обґрунтованості і достовірності результатів дослідження забезпечено, крім цього, використанням ряду загальнонаукових та спеціальних методів пізнання – історично-правовий, діалектичний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, системного аналізу, логіко-семантичний, формально-юридичний, соціологічний, статистичний. Застосування методів і прийомів наукового пізнання дозволило автору розглянути явища, процеси та правові документи у взаємозв'язку окремих елементів, виявити усталені напрямки і закономірності в цілому. Не викликає сумнівів, що зважене використання загальнонаукових методів і методів спеціальних наук значною мірою дозволило автору здійснити комплексне дослідження проблем адміністративно-правових засад впровадження електронної освіти в Україні, а також виробити рекомендації та пропозиції, що постають в основному обґрунтованими і цікавими як з наукової, так і практичної точки зору.

Безсумнівною перевагою роботи є те, що теоретичні висновки і практичні рекомендації дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, адміністративного та інформаційного законодавства України, інших нормативних актів, які регулюють суспільні відносини в досліджуваній дисертанткою сфері. Усе це дозволяє зробити висновок, що переважна кількість одержаних у дослідженні результатів характеризуються належним ступенем вірогідності та наукової обґрунтованості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером розглянутих питань дисертація є новим за змістом комплексним дослідженням як правової природи електронної освіти, так і адміністративно-правових засад її впровадження в Україні. Так, у процесі проведеного в роботі дослідження авторкою особисто розроблено й сформульовано нові наукові положення, а також висновки, зокрема: визначено процедуру впровадження електронної освіти в

Україні; здійснено комплексний аналіз структури освіти України як об'єкта правового забезпечення, визначено місце електронної освіти у структурі освіти України та запропоновано впроваджувати електронну освіту як різновид індивідуальної форми здобуття освіти у закладах професійної (професійно-технічної) та вищої освіти; запропоновано механізм адміністративно-правового регулювання відносин щодо впровадження електронної освіти; обґрунтовано комплексний підхід щодо науково-методичного забезпечення електронної освіти в Україні.

Заслуговують на увагу спроби автора удосконалити: 1) понятійну базу досліджуваної проблематики, зокрема: удосконалено поняття «електронна освіта» (с. 28); означено види освіти за способом здобуття освіти (с. 16-20); розмежовано поняття «електронна освіта» і «електронне навчання» (с. 24-28); 2) інструментарій впровадження електронної освіти, зокрема юридичну і організаційну складові (с. 33); положення про інституційну складову забезпечення електронної освіти (с. 75-77); 3) теоретичні засади державного контролю у сфері електронної освіти в Україні (с. 144-147).

Конструктивною та обґрунтованою постає позиція автора щодо активізації впровадження інформаційних технологій в процес здобуття освіти в Україні, що розглядається в більшості країн сучасного світу одним із стратегічних завдань та загальнонаціональних пріоритетів (с. 152-153).

Авторка вірно наголошує й на необхідності пошуку власної ніші для забезпечення конкурентоспроможності на світовій арені та спрямування законодавчої діяльності на регламентацію досліджень і розробок в ІТ-сфері, створенні привабливих умов для інвестицій і розвитку державно-приватного партнерства в сфері впровадження та використання електронної освіти (с. 176).

Слушним є висновок, що для впровадження електронної освіти в професійні (професійно-технічні) та вищі заклади освіти необхідно охопити такі складові частини, як: 1) формування нормативно-правової бази, 2) наявність кваліфікованих викладачів, 3) підготовка навчальних матеріалів в електронному вигляді, 4) існування закладів освіти, які організують здобуття електронної

освіти, 5) створення науково-методичного забезпечення, матеріально – технічної та фінансово – економічної бази, наявність та вільний доступ до мережі Інтернету, б) популяризацію електронної освіти (с. 97).

Слід погодитися з висновком автора, що реальний стан розвитку інформаційного суспільства в Україні не відповідає потенціалу та можливостям України. Порівняльний аналіз українського та європейського нормативно-правового забезпечення дає підстави говорити, що однією з причин цього є відсутність належного правового закріплення основних положень державної інформаційної політики та недосконалий механізм її реалізації (с. 181).

Слід зазначити, що у роботі містяться й інші слушні узагальнення та пропозиції.

Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, значною мірою аргументовану, комплексну роботу і дозволяє констатувати достатній науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження. Вдала структурна побудова дисертації свідчить про науково вивірений та в основному аргументований підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження: висунуті й обґрунтовані дисертанткою положення та рекомендації становлять певну наукову цінність, оскільки в дисертації по-новому вирішено важливе наукове завдання, що має суттєве значення для розвитку адміністративного права. Розв'язання поставлених у дисертації завдань допоможе удосконалити правові норми, що значною мірою сприятиме розвитку адміністративно-правових засад впровадження електронної освіти в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації можуть бути використані для розвитку теоретико-правових та методологічних питань Національної доктрини розвитку освіти. Для удосконалення чинного національного законодавства щодо реалізації державної політики в галузі освіти, дисертанткою запропоновано «Концепцію впровадження електронної освіти в Україні» та «Положення про електронну освіту при індивідуальній формі навчання у закладах професійної (професійно-технічної) та вищої освіти».

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Усі наукові статті, опубліковані дисертантом у фахових виданнях (5 статей), відповідають вимогам МОН України щодо наявності обов'язкових елементів (постановка проблеми у загальному вигляді; аналіз останніх досліджень і публікацій; виділення невирішених частин загальної проблеми; формулювання цілей статті і т. ін.).

Усі статті містять повний опис наукових результатів, що підтверджує їх достовірність. У наукових працях, в яких висвітлюється основний зміст дисертації (загалом 13), не виявлено тотожних за змістом статей, опублікованих у фахових виданнях. Зміст публікацій цілком відповідає тексту дисертації. Можна констатувати те, що результати та висновки, які містяться в аналізованому дисертаційному дослідженні, відомі широкому колу наукової громадськості. Результати дослідження доповідалися на семінарах та конференціях. Таким чином, можна зробити висновок, що основні положення та висновки дисертації авторкою оприлюднені належним чином.

Аналіз структури і форми дисертації й автореферату не виявив суттєвих порушень щодо оформлення. Структура роботи в цілому відповідає її назві. Слід відзначити, що авторка послідовно виклала матеріал, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулювала необхідні дефініції.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення та результати дослідження.

Разом з тим, поряд із зазначеними позитивними моментами, у дослідженні є деякі спірні положення, що потребують додаткової аргументації, а також можна зробити зауваження щодо змісту дисертації, які мають бути обговорені під час публічного захисту і враховані авторкою у її подальших наукових дослідженнях.

Зауваження щодо змісту дисертації.

1. Погоджуючись із дисертанткою щодо необхідності з'ясування визначення поняття «електронна освіта» та розуміючи її намагання удосконалити понятійний апарат, водночас, вважаю за доцільне звернути увагу на наступне. По-перше,

спостерігається відсутність однакового змістовного наповнення авторської дефініції поняття «електронна освіта» (наприклад, с. 20, 23, 24, 27, 28, 32, 231). По-друге, по-різному автором розкривається зміст «самостійності» повного засвоєння здобувачем освіти певної програми: з одного боку, дисертантка зазначає про відсутність орієнтації на комунікацію між здобувачем освіти та викладачем (с. 26-27), з іншого – про принцип орієнтації на самонавчання, що реалізується через модель «електронний навчальний посібник – здобувач – педагог» (с.123). По-третє, використання законів логіки дозволяє визначитися із змістом та обсягом понять «освіта» та «електронна освіта». Зокрема, зміст поняття «електронна освіта» більше, ніж зміст поняття «освіта», оскільки виникає нова основна сутнісна ознака – використання електронних освітніх ресурсів, інформаційних технологій та Інтернету. Водночас, обсяг поняття «електронна освіта», навпаки, менше. На жаль, ані законотворці, ані науковці лише аналізують активне використання логіко-семантичного методу під час своєї діяльності.

Тобто, віднесення дисертанткою електронної освіти до складу лише індивідуальних форм здобуття освіти (с. 20), а також здобуття вищої освіти (с. 54) свідчить про недостатнє розуміння впливу та значення інформаційних технологій та Інтернету на усі існуючі (відповідно до чинного законодавства) форми здобуття освіти: як на інституційну, так і на індивідуальну. До того ж, аналіз змісту дисертаційної роботи дозволяє встановити, що дисертантка час від часу також становиться на таку позицію.

2. У науковій новизні отриманих результатів йдеться про те, що «дисертація є одним із перших у вітчизняній науці адміністративного й інформаційного права комплексним монографічним дослідженням» (с. 7). Навряд чи можна погодитися з тим, що у дисертації отримані нові наукові результати у межах науки «інформаційне право». Таке твердження передусім зумовлено тим, що дисертант, розкриваючи предмет дослідження («адміністративно-правові засади впровадження електронної освіти в Україні» – с. 5), акцентує увагу лише на тих суспільних відносинах, які виникають під час впровадження електронної освіти в Україні та регулюються нормами адміністративного права. Так, у дисертації

фрагментарно присутні посилання на дослідження фахівців у сфері інформаційного права (наприклад, с. 3, 4, 29, 106, 107, 108), поділяється позиція наукового керівника щодо окреслення низки проблем на шляху впорядкування інформаційних правовідносин (с. 175-176), аналізуються нормативно-правові акти України та міжнародні документи щодо розбудови інформаційного суспільства (наприклад, с. 21-22, 88, 91, 153, 164). Варто при цьому зазначити, що в умовах розвитку інформаційного суспільства йдеться не лише про інформаційне право, але й про інші галузі права, зокрема, адміністративне.

Безумовно, результати роботи були б більш вагомими, якби дисертант дослідив і інформаційно-правові засади впровадження електронної освіти в Україні, акцентував увагу на необхідності взаємодії норм адміністративного та інформаційного права задля удосконалення надання освіти в Україні в умовах розбудови інформаційного суспільства та становлення суспільства знання.

3. З огляду на предмет дослідження (с. 5), виникає питання щодо авторського розуміння «впровадження електронної освіти в Україні». На думку дисертанта, «це діяльність органів державної влади, спрямованої на реалізацію державної політики інформатизації та підвищення якості освіти» (с. 22-23). Тобто, є підстави вважати органи державної влади суб'єктами впровадження електронної освіти в Україні. Водночас, дисертант вводить поняття «інституційне забезпечення електронної освіти», яке: а) на с. 76 розуміється як «діяльність органів влади щодо реалізації відповідної державної політики...»; б) на с. 185, 186 – йдеться лише про перелік органів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадські організації.

У зв'язку із зазначеним вище, є потреба у з'ясуванні позиції автора з наступних питань: 1) яке визначення поняття «інституційне забезпечення» є коректним?; 2) яке місце закладам освіти належить (відповідно до авторської концепції) у впровадженні електронної освіти в Україні?

Друге питання зумовлено тим, що, відповідно до різних положень дисертації, заклади освіти: а) мають взаємодіяти з органами державної влади для впровадження електронної освіти (с. 71); б) створюють електронні бібліотеки,

впроваджують електронні освітні ресурси, намагаються впровадити програму розвитку електронного навчання у закладах вищої освіти (с. 72); в) повинні мати комплекс нормативно-правових актів, які регулюють діяльність закладів освіти, об'єм повноважень керівників закладів освіти щодо можливого впровадження та використання електронної освіти (с. 83) та ін. Тобто, дисертантка не визначила заклади освіти ані суб'єктом впровадження, ані суб'єктом забезпечення впровадження електронної освіти.

4. На мою думку, перший пункт наукової новизни під рубрикою «вперше» щодо визначення процедури впровадження електронної освіти в Україні (с. 7) у підрозділі 1.1 дисертації не знайшов свого належного обґрунтування (с. 32, 33). Виникає потреба у поясненні позиції дисертантки щодо зазначеного положення.

Аналіз підходу дисертанта (с. 32, 33) дозволяє припустити, з моєї точки зору, доцільність розгляду системи впровадження електронної освіти України, у якій процедура впровадження може мати як юридичний, так і організаційно-управлінський аспект.

5. Виходячи із мети дисертаційного дослідження, мають бути передусім визначено «сутність та особливості адміністративно-правових засад впровадження електронної освіти в Україні в умовах розбудови інформаційного суспільства...» (с. 4).

Аналіз положень дисертації засвідчує, що безпосередньо питанню визначення адміністративно-правових засад присвячено: 1) с. 173 – йдеться про наступні адміністративно-правові засади – «нерозривність відносин між державою та громадянами у процесі здобуття освіти, добровільність здобуття освіти і в той же час обов'язковість..., централізованість освіти»; 2) с. 173 – звертається увага на доцільність погодження автора з думкою М.І. Легенського, який під поняттям «адміністративно-правові засади» розглядає сукупність основних методологічних характеристик та принципів регулювання суспільних відносин в окресленій сфері, яка встановлюється нормами адміністративного права та передбачає категоріальне, нормативно-правове і організаційно-управлінське забезпечення».

Ґрунтуючись на наведених у дисертації визначеннях поняття «адміністративно-правові засади», вважаю за важливе отримати обґрунтовану відповідь дисертантки на наступні питання:

1) чи було визначено сутність та особливості сукупності основних методологічних характеристик та принципів регулювання суспільних відносин у сфері впровадження електронної освіти, яка встановлюється нормами адміністративного права?

2) який зв'язок існує між адміністративно-правовими засадами, адміністративно-правовим забезпеченням, адміністративно-правовим регулюванням суспільних відносин, що виникають під час провадження електронної освіти в Україні?

3) яке місце адміністративно-правове забезпечення впровадження електронної освіти в Україні займає у системі адміністративного права? Це питання пов'язано із вельми спірною позицією дисертантки щодо розуміння адміністративно-правового забезпечення впровадження електронної освіти в Україні (с. 111, 186).

Слід підкреслити, що висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження М.В. Клубань, оскільки деякі із наведених зауважень свідчать про складність порушених у дисертації питань, передусім, вирішення яких значною мірою пов'язано із впровадженням нової доктрини адміністративного права та переосмислення окремих положень теорії держави і права й взаємодії галузей права. Водночас, висвітлені спірні моменти можуть стати приводом для дискусії під час процедури публічного захисту дисертації, а від пояснень дисертантки залежить і ступень позитивності оцінки дисертації.

Викладені у дисертації наукові положення відповідають паспорту спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Таким чином, дисертація «Адміністративно-правові засади впровадження електронної освіти в Україні» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить висунуті здобувачем науково обгрунтовані теоретичні положення, що у сукупності вирішують актуальну наукову задачу у галузі адміністративного права, характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток науки адміністративного права.

Тобто, за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених питань, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обгрунтованістю одержаних результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням, дисертація повністю відповідає вимогам п. 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, і які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор, Клубань Марія Володимирівна, на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри
адміністративного та інформаційного права
Сумського національного
аграрного університету,
доктор юридичних наук, професор

I.V. Арістова

Засвідчую:
учений секретар Сумського
національного аграрного
університету
Ю.І. Данько
20.03.2019 р.